

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Ewy SZYMCZUK
na temat:

STAN WIEDZY O GRYPIE I POTRZEBIE SZCZEPIEŃ W WYBRANYCH GRUPACH

Kierownictwo naukowe:
dr hab. n. med. Agnieszka Woźniak-Kosek

1. Kwestie ogólne

Historia świata jest pełna tragicznych doświadczeń, jakich ludzkość doznawała w wyniku masowych zachorowań. Na przestrzeni wieków stale pojawiały się coraz to nowe choroby, rozprzestrzeniające się ponad granicami państw i kontynentów. Jednak przez dziesiątki lat próby odnajdywania punktów stycznych dla dziedzin dotyczących zdrowia oraz badań nad bezpieczeństwem pozostawały bez echa. Dopiero w XX wieku odnajdujemy pierwsze próby badań naukowych odnoszących się do chorób zakaźnych, jako istotnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Pierwsze próby podkreślenia tych zależności możemy odnaleźć w konstytucji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) z 1946 roku uchwalonej w Nowym Jorku, w której zapisano, że zdrowie wszystkich ludów to podstawa dla osiągnięcia pokoju i bezpieczeństwa. Tym bardziej jest to istotne, gdyż stały rozwój cywilizacyjny i postępująca globalizacja zachodząca we wszystkich aspektach życia społecznego oraz gospodarczego sprzyja rozwojowi zagrożeń związanych z możliwością powstania epidemii lub pandemii. Bardzo boleśnie przekonujemy się o tym obecnie, walcząc z pandemią wywołaną koronawirusem SARS CoV-2. Trwająca pandemia dotyka wielu obszarów funkcjonowania człowieka, poszczególnych państw i regionów świata, tym samym jest jednym z największych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Szansą na wygraną z trwającą obecnie pandemią są opracowane szczepionki i rozpoczęte w ostatnich dniach szczepienia.

Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen oznajmiła w listopadzie bieżącego roku, że *bezpieczna i skuteczna szczepionka to nasze najlepsze*

rozwiązanie, aby pokonać koronawirusa i powrócić do normalnego życia. Trudno się z tym nie zgodzić, lecz jak przekonać społeczeństwo o potrzebie i zasadności szczepień? Jak zawsze w takich sytuacjach należy odwołać się do badań naukowych i tu odnajduję uzasadnienie i wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej. Dlatego, mając na uwadze przywołane wcześniej fakty, jak też aktualne potrzeby społeczne, z wielką satysfakcją przyjąłem wyzwanie zrecenzowania rozprawy doktorskiej Pani Ewy Szymczuk na temat „Stan wiedzy o grypie i potrzebie szczepień w wybranych grupach”, napisanej pod kierownictwem naukowym dr hab. n. med. Agnieszki Woźniak-Kosek.

Doktorantka odniosła się do bardzo ważnego obecnie problemu, jakim jest potrzeba szczepień jako formy ochrony zdrowia człowieka i skutecznego narzędzia uzyskania odporności społecznej w warunkach zagrożenia epidemią lub też pandemią. Na tym tle rozprawę Pani Ewy Szymczuk należy postrzegać pozytywnie nie tylko w aspekcie nauk medycznych, ale też nauk społecznych.

Badania prowadzone przez Doktorantkę w zakresie stanu wiedzy o grypie i potrzebie szczepienia oraz podjęcia wysiłku sprecyzowania wniosków końcowych (s. 341–343), należy uznać jako zasadne, a także bardzo oczekiwane w środowisku specjalistów z zakresu nie tylko zdrowia, ale i bezpieczeństwa. Powyższe wyjaśnienia uzasadniają potrzebę podjęcia tematu i przedstawienia rezultatów badań w formie opracowania naukowego, ujmującego w sposób całościowy przedmiotową problematykę.

2. Ocena rozprawy

Rozprawa doktorska Pani Ewy Szymczuk, na temat: „Stan wiedzy o grypie i potrzebie szczepień w wybranych grupach” jest monografią naukową napisaną na dobrym poziomie pod względem metodologicznym i o bogatych walorach merytorycznych. Strona redakcyjna nie budzi większych zastrzeżeń, chociaż Autorka nie ustrzegła się pewnych błędów natury redakcyjnej. Struktura pracy obejmuje teoretyczne podstawy badań, przyjęte założenia badawcze i metody badań, prezentację uzyskanych wyników badań oraz omówienie uzyskanych wyników badań. W sumie rozprawa liczy 413 stron.

W szczególności procesu badawczego Autorka wprowadza czytelnika, prezentując bogatą wiedzę teoretyczną o grypie i jej profilaktyce. Doktorantka słusznie przyjęła założenie, że grypa to zespół ogólnoustrojowych objawów klinicznych, ze szczególnym uwzględnieniem objawów ze strony dróg oddechowych, wywołanych przez infekcję wirusami grypy. Najbardziej heterogenną grupą wirusów grypy są wirusy typu A, które charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem białek antygenowych – hemaglutyniny i neuraminidazy oraz dużą dynamiką typowych dla wirusów grypy mutacji genomu wirusa. Te właściwości nadają wirusom grypy typu A

znaczny potencjał zarówno epidemiczny, jak i pandemiczny. W zdecydowanej większości do zakażenia dochodzi głównie drogą kropelkową, a źródłem zakażenia jest chory człowiek. Jak podkreśla Autorka, choroba ta nie ma patognomicznych dla siebie objawów, a we wstępnym etapie przypomina przeziębienie. Jest jednak nieprzewidywalna, obarczona wysoką śmiertelnością, występowaniem poważnych powikłań oraz powoduje znaczną absencję chorobową. Jej zwalczanie pozostaje zatem wyzwaniem dla ochrony zdrowia, nadzoru epidemiologicznego i systemów społeczno-gospodarczych na całym świecie. Na przełomie wieków byliśmy świadkami wybuchu groźnych epidemii, a nawet pandemii grypy, choroby zagrażającej zdrowiu i życiu milionów ludzi oraz stabilności państw i różnych regionów świata.

Zdecydowana większość naukowców zgadza się z tezą, że najbardziej skuteczną metodą zapobiegania infekcji wirusami grypy, a tym samym zapobiegania rozwojowi epidemii lub pandemii są szczepienia profilaktyczne. Jednak aby uzyskać tzw. odporność społeczną na zakażenie wirusem grypy zaleca się uzyskanie wyszczepialności społeczeństwa na poziomie ok. 75 proc. Z tego też powodu stale powinna być prowadzona edukacja społeczna w zakresie ryzyka i powikłań, jakie niesie ta choroba, jeżeli nie będzie odpowiednio kontrolowana.

Oceniając treść pierwszego rozdziału, należy stwierdzić, że Doktorantka, prowadząc badania w zakresie aktualnego stanu wiedzy na temat grypy i potrzeby szczepień, trafnie określiła sytuację problemową i zbudowała solidny fundament, na którym oparła przyjęte założenia badawcze.

Celem recenzowanej rozprawy doktorskiej Pani Ewy Szymczuk było *poznanie podstawowego poziomu wiedzy na temat grypy, jej powikłań i śmiertelności oraz analiza potrzeby szczepień profilaktycznych przeciwgrypowych wśród różnych grup wiekowych i zawodowych populacji polskiej, związanych zawodowo z ochroną zdrowia lub jedynie korzystających z jej świadczeń*. Pomocne w osiągnięciu tak sprecyzowanego celu były trafnie określone pytania badawcze, typu:

- Jaka jest świadomość studentów WAT, pracowników służby zdrowia i pacjentów SOR WIM, dotycząca globalnego zagrożenia, jakie stanowi grypa?
- Jaka jest znajomość metod zapobiegania grypie?
- Jakie zachowania dotyczące profilaktyki tej choroby deklarują badane grupy?
- Jakie zmienne i wskaźniki demograficzne w badanych grupach zwiększają prawdopodobieństwo reprezentowania poglądu, że jedynie systematyczne i powszechne szczepienia profilaktyczne są skuteczną metodą ograniczania skutków grypy sezonowej i zapobiegania wybuchowi pandemii grypy?
- Jaka jest skuteczność działań edukacyjnych prowadzonych w związku z grypą sezonową?

Przy tak określonym celu badań i postawionych pytaniach przyjęto hipotezę, że *występuje deficyt wiedzy i zachowań prozdrowotnych związanych z grypą w badanej grupie. Prawdopodobnie istnieje związek między wiedzą dotyczącą grypy i jej*

powikłań, a poziomem wyszczepialności w badanej kohorcie. Uzupełnieniem głównej hipotezy były hipotezy szczegółowe:

- Wiedza ogólna respondentów o grypie i jej powikłaniach jest na niewystarczającym poziomie.
- Znajomość zasad profilaktyki grypy w grupach badanych jest niezadawalająca.
- Ankietowani nie mają wystarczającej motywacji do stosowania profilaktyki przeciw grypie.
- Występuje istotna zależność między wiedzą respondentów a deklaracją dotyczącą szczepienia się lub brakiem zgody na szczepienie.

Istotą poczynionych założeń badawczych było zbadanie znajomości metod zapobiegania grypie i zebranie opinii o deklarowanych zachowaniach dotyczących profilaktyki tej choroby w badanych grupach. Ważnym aspektem prowadzonych badań była ocena świadomości dotyczącej globalnego zagrożenia, które stanowi grypa, i zrozumienia przez grupę badaną faktu, że jedynie systematyczne i powszechne szczepienia profilaktyczne są skuteczną metodą ograniczenia skutków zachorowań na grypę sezonową i zapobiegania wybuchowi epidemii tej choroby. Ponadto analizowano skuteczność działań edukacyjnych prowadzonych w związku z grypą sezonową, zwłaszcza w programach zapobiegania wybuchowi pandemii grypy.

W dalszej części rozprawy poświęconej założeniom metodologicznym odnajdujemy opis zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Mając na uwadze interdyscyplinarny charakter prowadzonych badań, uważam, że Doktorantka dokonała trafnego doboru metod, technik i narzędzi oraz zastosowała właściwe ograniczenia, zapewniające osiągnięcie założonego celu badań. Główną metodą i techniką weryfikującą określone założenia była metoda badań sondażowych techniką ankietowania z użyciem autorskiego kwestionariusza ankiety.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że właściwe badania zostały poprzedzone wewnętrznymi badaniami pilotażowymi, realizowanymi na grupie 10 pracowników Szpitalnego Oddziału Ratunkowego Wojskowego Instytutu Medycznego (SOR WIM). Założeniem pilotażowych badań było stwierdzenie, czy pytania zawarte w ankiecie są zrozumiałe i czy układ ankiety nie sprawia problemu respondentowi w wyrażeniu opinii. Uzyskane wyniki badań pilotażowych utwierdziły Autorkę w poprawności konstrukcji ankiety. Nikt nie zgłaszał trudności w wypełnieniu ankiety, pytania zostały postawione w sposób czytelny i zrozumiały. Tak zastosowane podejście pozwoliło uniknąć błędów wynikających z niezrozumienia pytań ankietowych.

Badania właściwe przeprowadzono w trzech sezonach epidemicznych od sezonu 2016/2017, przez 2017/2018, do sezonu 2018/2019. Przebadano 835 osób. Przyjmując założenie zróżnicowania wiedzy o grypie i prezentowanych postaw co do jej profilaktyki wśród uczestniczących w badaniu, wydzielono trzy grupy

respondentów. Byli to pacjenci Szpitalnego Oddziału Ratunkowego Wojskowego Instytutu Medycznego (507 osób), pracownicy medyczni i niemedyczni Wojskowego Instytutu Medycznego uczestniczący w akcji bezpłatnych szczepień profilaktycznych zorganizowanych przez pracodawcę (268 osób) oraz studenci Wojskowej Akademii Technicznej (WAT) uczestniczący w zajęciach z zakresu *Podstaw epidemiologii* (60 osób) prowadzonych w Wojskowym Instytucie Medycznym.

Przygotowany kwestionariusz ankiety dla pacjentów SOR WIM zawierał 20 pytań. Do pracowników WIM skierowano 21 pytań, natomiast dla studentów WAT przygotowano ich 19. Różnice w liczbie pytań dla poszczególnych grup wynikają z informacji zawartych w pytaniach początkowych w tzw. metryczce. Treść merytorycznych pytań była jednakowa dla wszystkich grup i dotyczyła ogólnej wiedzy badanych o grypie i jej powikłaniach, źródeł posiadanych przez nich informacji o chorobie i o zasadach jej profilaktyki, a także czynników mających potencjalny wpływ na decyzję uczestników sondażu o poddaniu się szczepieniu przeciwko grypie. Wyniki z kwestionariuszy ankietowych zostały zakodowane do postaci cyfrowej w arkuszu kalkulacyjnym. Otrzymane wyniki przedstawiono w postaci tabel wielopolowych zawierających liczebności i wyliczenia w procentach w danej kategorii badanej przyporządkowanej jednemu z trzech bloków tematycznych.

W dobie aktualnej sytuacji związanej z pandemią koronawirusa SARS CoV-2 pewną wątpliwość może wzbudzać fakt, że Doktorantka w toku prowadzonych badań nie pokusiła się na jeszcze jeden problem badawczy dotyczący możliwości poprawy stanu wiedzy o grypie oraz świadomości społecznej potrzeby szczepień, tym samym zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego ludzi wobec tego typu zagrożeń. Tym bardziej, że Autorka w założeniach badawczych określiła problem do rozwiązania w postaci pytania: *Jaka jest skuteczność działań edukacyjnych prowadzonych w związku z grypą sezonową?* Uzyskane wyniki pozwoliły na analizę i ocenę takiego stanu, a tym samym umożliwiają określenie potrzebnych zmian, aby poprawić świadomość społeczną potrzeby szczepień. Uzyskane wyniki badań mogłyby być cenne także w opracowaniu obecnej strategii zmobilizowania społecznego do użycia szczepionki jako narzędzia, które pozwoli przerwać trwającą pandemię COVID-19.

Dokonując podsumowania założeń metodologicznych, należy ocenić, że założony cel badań, sformułowane problemy badawcze i przyjęte założenia hipotetyczne oraz zastosowane do ich rozwiązania metody łączą spójne relacje logicznego wynikania, pozostając ze sobą w jasnym i poprawnym związku przyczynowo-skutkowym. Przedłożona do oceny praca, mimo wskazanych wątpliwości w warstwie metodologicznej, jest dziełem naukowym, odpowiadającym pod względem sformułowanych założeń badawczych i zastosowanych metod badawczych wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Przyjęte założenia metodologiczne pozwoliły uzyskać udokumentowany materiał teoretyczny o cennych walorach poznawczych.

Przechodząc do dalszej oceny recenzowanej rozprawy, warto podkreślić część dotyczącą omówienia uzyskanych wyników badań opinii. Badania sondażowe, prowadzone techniką ankietowania, były ukierunkowane na uzyskanie odpowiedzi na stawiane pytania badawcze i weryfikację przyjętych hipotez. Autorka w interesujący sposób podzieliła uzyskane wyniki badań na trzy dające się wyodrębnić bloki tematyczne. W pierwszym wyniki badań dotyczyły wiedzy o grypie i szczepionce przeciwko tej chorobie. Wyniki badań kolejnego bloku tematycznego odnosiły się do oceny znajomości zasad i profilaktyki grypy. Z kolei założeniem trzeciego obszaru tematycznego była analiza motywacji respondentów do stosowania profilaktyki przeciw grypie i wykazywanej przez nich w praktyce postawy wobec tego zagadnienia. Takie podejście pozwoliło Autorce na zdefiniowanie dość trafnych wniosków końcowych całości przeprowadzonych badań.

W zakończeniu Autorka zawarła refleksję streszczającą zasadniczy dorobek badawczy. Odniosła się także do poziomu osiągnięcia zakładanego celu i wskazała najistotniejsze problemy poziomu wiedzy na temat grypy i jej powikłań oraz potrzebie szczepień jako skutecznej metodzie jej zapobiegania.

3. Wnioski końcowe

Dokonując podsumowania oceny rozprawy doktorskiej Pani Ewy Szymczuk, stwierdzam, że treść pracy odpowiada ogólnie sformułowanemu tytułowi i w całości jest ukierunkowana na osiągnięcie założonego celu badawczego oraz rozwiązania przyjętych problemów, a podział treści jest konsekwencją przyjętych założeń metodologicznych. Dokonując oceny układu pracy, struktury podziału treści merytorycznych oraz kolejności rozdziałów, należy stwierdzić, że jest ona racjonalna i spójna. Mocną stroną recenzowanej rozprawy jest solidna teoria problemu i szeroko prowadzone badania sondażowe oraz przejrzyste zestawienie uzyskanych wyników w formie tabelarycznej i wykresów. Natomiast pewien niedosyt może wzbudzać dość okrojona analiza i opis uzyskanych wyników badań w odniesieniu do poszczególnych pytań ankietowych i bloków tematycznych.

Prezentowany materiał faktograficzny, trafnie przywołane opracowania naukowe i literatury przedmiotu (w zdecydowanej większości anglojęzyczne) oraz wyniki badań sondażowych pozwoliły dokonać oceny stanu wiedzy na temat grypy, powikłań po jej przebyciu oraz potrzeby szczepień profilaktycznych. Takie podejście sprawiło, że w efekcie uzyskano cenny materiał badawczy, jako całościowe ujęcie rozwiązywanych problemów badawczych. Oceniając całokształt dysertacji, należy stwierdzić, że prezentowane w niej treści oraz zastosowane podejście metodologiczne świadczą o umiejętności Doktorantki do samodzielnego rozwiązywania złożonych problemów naukowych. Przedstawione w formie rozprawy doktorskiej pisemne opracowanie wyników badań stanowi dużą wartość metodologiczną i merytoryczną, dlatego też wnioskuję o jej wyróżnienie.

Mając na względzie całość, uznaję, że rozprawa spełnia warunki określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stąd też wnoszę o dopuszczenie Pani Ewy Szymczuk do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

